

Глобальна системна криза, що розпочалась у др. пол. 2008 р. в США, стала першою нециклічною кризою глобалізації і системи глобалізму. Саме тому в сучасному науковому дискурсі особливий інтерес становлять проблеми природи й ефективності світового інтеграційного процесу, що чи не вперше в історії людства унаочнили економічні виклики і загрози глобалізаційних процесів.

Дослідження в галузі глобалістики, глобалізації і глобалізму дають можливість проаналізувати, якими шляхами ми йшли до сьогодення, показати сучасний стан дивергенції й конвергенції всіх сфер життєдіяльності, визначити пріоритети подальшого розвитку, врахувавши спільні інтереси в економіці, екології, культурології, інформації, фінансах, різного роду комунікаціях як на планетарному, так і на внутрішньодержавних рівнях з огляду на потреби суспільства жити в багатополлярному світі, що врешті-решт має стати гармонійною ноосферою, про яку мріяв В.І. Вернадський.

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНА ІСТОРИЧНА ДІАХРОНІЯ

Формування глобалізаційних засад має давнє коріння і чимало цікавих прикладів у світовій історії цивілізації. Першим відомим глобалістом був Хаммурапі, цар Вавилонії, який об'єднав під своєю владою сотні тисяч мешканців у басейні річок Євфрату і Тигру і сформулював перші закони життя спільноти [12]. Ними активно послуговувалися наступні диктатори різних рангів (від Ксеркса, Олександра Македонського до Чингізхана), імперські режими Візантії, Риму та інші колонізатори, які поєднували між собою різні території й народи на основі численних внутрішніх зв'язків у сфері політики, економіки, торгівлі.

Чимало ознак глобалізації були притаманні Ганзейському Союзу купців Середньовіччя, епосі Великих географічних відкриттів, початковим століттям нашої ери завдяки формуванню Великих торговель-

них шляхів (Шовкового, Із Варяг у греки, Залізного тощо).

Перша хвиля глобалізації розпочалася з часів великих відкриттів, заселення європейцями Американського та Азійського континентів і тривала аж до епохи промислової революції, про яку К. Маркс і Ф. Енгельс у «Маніфесті Комуністичної партії» написали, що буржуазія шляхом експлуатації *всесвітнього ринку* зробила виробництво і споживання всіх країн космополітичним і що на заміну старої місцевої і національної замкненості та існування на основі продуктів власного виробництва приходить усебічний зв'язок і залежність націй одна від одної [11]. Згодом їхню думку розвинув В.І. Ленін, який зауважив, що інтернаціоналізація господарського життя має тенденцію до створення єдиного всесвітнього господарства як цілого, що цілком виразно виявлене вже при капіталізмі та завершиться при соціалізмі [12].

© БІЛОРУС Олег Григорович. Член-кореспондент НАН України. Академік Академії екологічних наук України. Завідувач відділу Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України.
ВЛАСОВ Володимир Іванович. Доктор економічних наук. Доктор сільськогосподарських наук. Заступник завідувача відділу зовнішньоекономічних зв'язків ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України (Київ). 2010.

Другу хвилю вважаємо за доцільне обмежити періодом установаження в Європі Вестфальського миру: кордони європейських держав було усталено, процеси індустріалізації, спільні дії європейських держав на світовій арені посилено, залізничний і морський транспорт суттєво здешевив логістику товарів, збільшив відстань, на яку їх можна було оперативним перевезти.

Орієнтовані на переділ світу I та II світові війни завдали нищівного удару процесам глобалізації, які фактично розпочалися на Бреттон-Вудській конференції, продовжилися на переговорах про створення нових умов розвитку міжнародної торгівлі між країнами третього світу й 23 розвинутими державами, що об'єдналися в ГАТТ. Так розпочалася третя хвиля глобалізації.

Лідери глобальних трансформацій і провідні західні діячі «нової глобальної революції», прагнучи об'єднати, зінтегрувати світ відповідно до своїх моделей та інтересів, починаючи із 60-х рр. XX ст., не приховували своїх намірів і планів: «Наша епоха не просто революційна. Ми ввійшли в фазу нової метаморфози всієї людської історії. Світ стоїть на порозі трансформації, яка за своїми історичними і людськими наслідками буде драматичнішою, ніж та, що була спричинена французькою і більшовицькою революціями» [1]. Високорозвинені держави почали методично і послідовно просувати і реалізувати стратегію уніфікації системи глобального світоустрою. Цей суспільний лад повинен працювати лише на ріст і употужнення промислових корпорацій. Нав'язуючи світу свої уніфіковані стандарти, правила торгівлі, умови інтеграції, світові корпорації отримують у такий спосіб високі конкурентні переваги, зміцнюють своє становище, забезпечують позиції на міжнародній арені. Така нерівноправність і несправедливість викликає негативну реакцію з боку менш конкурентоспроможних країн, провокує появу нових цивілізаційних конфліктів.

У процесі численних раундів торговельних переговорів, найдовшим із яких був Уругвайський, відбулося народження четвертої хвилі глобалізації. Її початок можна співвіднести із заснуванням Світової Організації Торгівлі (1995 р.), коли сучасний світовий ринок став повністю контрольованим: у межах кожної держави його регулює влада встановленням квот, інших нетарифних і технічних обмежень, а глобальний ринок майже повністю перебуває під контролем ТНК. Запровадивши угоду щодо інтелектуальної власності, лібералізуючи торгівлю, СОТ створила нові феномени — глобалізм, глобалістику і глобалізацію, що породили глобалізаційні інтеграційні процеси заради задоволення гігантських політичних та економічних амбіцій світових наддержав, їхніх економічних аутсайдерів.

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ

Насамперед розкриємо зміст основних термінологічних понять — глобалістика, глобалізація і глобалізм.

Глобалістика, з одного боку, інтегрує в себе широке коло знань у сферах демографії, екології, етногенезу, культури, економіки, соціології, продовольчої і водної безпеки, глобалізованої системи торгівлі за єдиними правилами, комунікації, фінансів, освіти тощо, тобто все, що стосується розвитку людини, а з другого — формує нові знання щодо поточного та майбутнього розвитку людства.

Глобалізація — це універсалізація всіх сфер громадського життя, що зумовила нову стадію інтернаціоналізації господарського життя, злам національних кордонів, розвиток світових ринків товарів, послуг, фінансів, праці, інформації, тобто апофеоз усесвітньої ринкової економіки.

Глобалізм — система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які ви-

йшли з-під контролю націй-держав свого походження і базування.

Глобалізм виріс із глобального капіталізму і класичного імперіалізму. Це специфічна форма сучасного імперіалізму, нова, надвисока стадія глобального капіталізму силового характеру. Ми стоїмо перед небаченим викликом людству та загрозою його існуванню. Чи здатне світове співтовариство відвернути і подолати цю смертельну небезпеку? Відповідь на це запитання наука ще не знайшла, проте це не позбавляє її відповідальності перед суспільством.

На новому етапі розвитку економічних відносин у найбільш розвинутих країнах світу капіталізм почав трансформуватися в новий соціально-економічний лад, який об'єктивно міг би посилити соціалізацію розвитку. Сутність його визначають як посткапіталізм, постіндустріалізм, постеконізм, інформаційне суспільство, інтелектуальне суспільство, суспільство знань, ноосферне суспільство. З іншого боку, поглиблення та поширення процесів глобалізації наближують суспільний лад, який ми називаємо глобалізмом, або глобімперіалізмом. Він реально стає негативною альтернативою очікуваному соціалізованому і ноосферному світовому устрою.

Чи може суспільний лад соціалізації перемогти суспільний лад глобалізму і досягти при цьому позитивного ефекту? Чи можлива конвергенція двох суспільних устроїв (соціалізації та глобалізму) в інтересах людства?

Наші дослідження глобальних трансформацій і процесів глобалізації показують, що глобалізм набуває великих переваг щодо соціалізації, руйнує її як суспільний лад. Це зумовлено економічним всесиллям та гігантськими фінансовими інтересами глобальних корпорацій. Соціалізація розвитку, суспільний лад соціального Постмодерну (П. Дракер, 1957) ще не має під собою відповідної економічної бази. Склада-

ється враження, що світова спільнота може дорости до соціалізації, лише пройшовши через етап глобалізму, конфлікти і кризи глобалізації.

Погоджуючись із постулатом, що в період др. пол. ХХ ст. капіталізм перетворився в «глобальну імперію» і, як визначив Дж. Сорос, увійшов у стан глибокої кризи [8], ми не маємо ніяких доказів того, що капіталізм уже став чи може стати «автономною» світовою імперією. Для нас цей «науковий» постулат неприйнятний із погляду вимог окресленого закону глобальної інтеграції, для якої важливі передусім закономірність і об'єктивний характер інтеграції всіх складників структур та інститутів глобального розвитку — політичних (нації-держави), економічних (корпорації), наддержавних (міжнародні об'єднання та організації).

ГЛОБАЛІЗМ ОЧИМА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Соціально-економічний досвід ХХ ст., попри оптимістичні очікування провідних західних учених [2], засвідчив, що новим етапом розвитку глобального корпоративізму став глобалізм як світова мега-система, що виникла в результаті інтенсивних глобальних трансформацій, глобалізувала економічний розвиток суспільства і розпочала нову сторінку історії світової інтеграції в межах глобального капіталізму.

Кінець ХХ ст. ознаменувався остаточним становленням постіндустріальної світогосподарської системи з небаченим нарощуванням хвиль глобалізації й регіоналізації, різким падінням ролі та статусу націй-держав із низьким рівнем міжнародної конкурентоспроможності, зростанням впливу наймогутніших країн. Світ вступив у складний трансформаційний етап, дослідження суті якого в центрі уваги світового інтелектуального співтовариства. Дедалі більше дослідників, політичних і державних діячів роблять висновок, що ця нова система сві-

топорядку невідворотно призведе до глобального апокаліпсису [5].

Одним із перших, хто заговорив про наближення глобальної кризи, був Джордж Сорос. У 1995 р. у своєму інтерв'ю, оприлюдненому в книзі «Сорос про Сороса», знаменитий фінансист стверджував, що світові фінанси вкрай нестабільні, що капіталізм ось-ось увійде в стан глибокої кризи, що ця криза зруйнує і систему світових фінансових ринків і систему глобальних торговельних зв'язків, тобто все те, що вибудовував Захід протягом останніх десятиліть.

2000 р. побачила світ монографія під назвою «Empire» («Імперія»), видана Гарвардським університетом [7]. Автори книги стверджують, що в результаті наукового і технічного прогресу сформувалася система нового глобального капіталізму, яка перетворилася в глобальну імперію. Вони вважають її незалежною від націй-держав, «автономною», самокерованою тільки глобальним ринком та наймогутнішими транснаціональними корпораціями.

Дж. Петрас (США) 2001 р. у монографії «Імперіалізм у новому тисячолітті під маскою глобалізації» («Unmasking globalization: imperialism in the millennium») припускає, що глобалізація – трансформована форма економічного імперіалізму, базованого на імперіалізмі провідних націй-держав. Учений переконаний, що глобальний капіталізм використав політичну владу держав. В одній зі своїх наступних робіт Дж. Петрас наполягає: «Не можна, по-перше, недооцінювати роль імперської держави в капіталістичному відтворенні, а по-друге, завищувати рівень впливу інновацій, наукового й технічного прогресу на продуктивність капіталістичної економіки» [6]. Дж. Петрас переконує, що сучасна категорія імперської держави дуже важлива для розуміння глобального економічного імперіалізму і такої його модифікації, як глобальний корпоративний імперіалізм.

Таким чином, у межах американської політології, економіки та соціології ми бачимо невдалу спробу викреслити імперіалізм із процесів розвитку світової економіки, відкидаючи цю важливу концепцію в чорну діру «постісторії». Такий підхід, за визначенням Дж. Петраса, веде до політичної деградації постмодерного теоретичного аналізу.

Особливий інтерес становлять висунуті Дж. Петрасом положення про те, що сучасні імперські держави сформувалися і стали вагомими компонентами світової політико-економічної системи завдяки поширенню міжнародної експансії глобального капіталу. Концепція автономної світової імперії глобального капіталу принижує роль імперської держави, применшуючи владу глобальних транснаціональних корпорацій, що не відповідає дійсності.

Дж. Петрас відкидає твердження Хардта та Негрі про початок «нової капіталістичної епохи» – епохи інформаційної революції, що викликає сумнів. Постулату «автономної імперії корпорацій» учений протиставляє концепцію «нового імперіалізму» як симбіозу влади держави і глобальних корпорацій та міжнародних організацій. Про які нації-держави і про які саме корпорації ідеться? Звичайно, про так званих глобальних лідерів. Система глобалізму була породжена США і насамперед задля інтересів США. Сьогодні єдиною супердержавою у світі залишаються США. Їм належать майже 50% із 500 найбільших глобальних корпорацій. США контролюють діяльність МВФ, СБ, СОТ і навіть ООН. «В останні роки центральна позиція імперської держави (Сполучених Штатів) була очевидною в усіх фундаментальних сферах політико-економічної, культурної та фінансово-економічної діяльності, що посилювало позиції імперських (корпоративних) сил, особливо США» [6]. Водночас США непокоїть дедалі більше наростання

амбіцій Китаю та інших країн, що беруть активну участь у розв'язанні світових проблем. Основою американського стратегічного мислення після завершення «холодної війни» став ірраціональний страх перед появою на Євразійському континенті нової наддержавної сили. Цей страх підживлює усвідомлення браку фінансових і енергетичних ресурсів США.

СИЛОВЕ НАВ'ЯЗУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Глобалізм — система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй-держав свого походження та базування. Вони маневрують фінансовим капіталом, обертаючи його на світовому ринку зі «швидкістю світла», відмовляючись сплачувати податки, посилюють експлуатацію багатьох країн, у тому числі своїх і регіонів.

Глобалізм як нова злаякісна система світопорядку і світовлаштування спричиняє системний кризовий цикл світового суспільства, руйнує стійкість ціннісних форм світоустрою, підриває державно-центричну структуру міжнародних відносин. Віртуальна глобальна геоэкономика фінансових спекулятивних технологій деформує не лише традиційну індустріальну економіку, а й постіндустріальну. Вона руйнує світові економічні захисні механізми, застосовує глобальний інформаційний моніторинг, тотальну транспарентність слабкіших економік. Світова економіка, що глобалізується, стає, за висновками і зарубіжних, і вітчизняних дослідників, дедалі нестабільнішою, схильною до циклічних і нециклічних криз.

Злаякісний характер глобальної фінансової економіки полягає в тому, що вона схильна надавати перевагу «виробництву» паперових фінансових документів над виробництвом реальної продукції. Наприклад, колосальний ринок вторинних цін-

них паперів у кілька разів перевищує вартість світового валового продукту. Раніше, регулюючи грошову масу, уряди мали можливість забезпечувати неінфляційне зростання економіки. Нині ж пряма залежність між грошовою масою і динамікою ВВП певної країни повністю вийшла з-під контролю владних інституцій.

Досі вважали, що головними суб'єктами глобалізації є «країни-глобалізатори» та їхні уряди. Але дослідження останнього десятиріччя, у тому числі наші напрацювання, свідчать, що уряди наймогутніших країн втратили реальний контроль над процесами глобалізації. Щобільше, з головних суб'єктів глобалізації вони перетворюються в її об'єкти, фактично потрапивши в пастку глобалізації, їхнє місце впевнено займає світова промислово-фінансова еліта, яка вже сьогодні управляє новоствореним світовим економічним порядком. Економічно знищуючи малі нації-держави, глобальна еліта (новий світовий уряд) не може існувати без держав та їхніх об'єднань, які фактично є сучасними політичними та економічними імперіями.

Сучасний глобалізм — специфічна форма політичного і економічного імперіалізму XXI ст., симбіоз модерного державного імперіалізму з імперіалізмом глобальних корпорацій і міжнародних організацій. Імперські держави діють спільно з транснаціональними глобальними корпораціями, які посилюють свій вплив на держави і використовують їх як механізм власної експансії та впливу на міжнародні організації, такі як СОТ, МВФ, СБ та ін. Головні фігури глобальної економіки — ТНК — не здатні забезпечити стабільність розвитку, бо саме нестабільність, строкатість світу дає їм простір для маневру, свободу дій і більші доходи.

В останні десятиріччя провідні західні країни, особливо США, активно реалізують «стратегії для захисту інвестицій», що утворюють систему антикризового менедж-

менту. «Досить часто і за допомогою великих ресурсів імперська держава відіграла провідну роль в антикризовому менеджменті, рятуючи (своїх) головних інвесторів від банкрутства, підтримуючи неплатоспроможні транснаціональні корпорації та запобігаючи краху валют. Очевидно, що більше ніж будь-коли ТНК і так звана глобальна економіка залежать від постійного й масового втручання імперських держав з метою керування кризою та отримання економічних вигод (купівля місцевих підприємств)» [6].

Прибічники системи глобалізму, визнаючи його сучасну кризу, стверджують, що глобальний топменеджмент корпорацій здатний вивести глобалізм із кризи. «Одна з найбільш важливих робіт, що чекає на топменеджмент крупних, особливо багатонаціональних компаній в майбутньому, концептуватиметься на балансуванні конфліктного попиту з боку бізнесу, спрямованого на досягнення як короткострокових так і довгострокових результатів, і різних корпоративних інституцій: споживачів, акціонерів (особливо інституційних інвесторів і пенсійних фондів), працівників інтелектуальної праці і суспільства» [3]. Фетишизація та ідеалізація системи менеджменту глобальних корпорацій не зупинить подальше поглиблення кризи глобального корпоративізму, бо це передусім глибока криза суспільної моралі і культури корпорацій. Скандали 2002 р. навколо тіньовізації мільярдних фінансових потоків великими конгломератами США з натяками на причетність до цих процесів президента — найкращий доказ цієї ситуації [4].

Утягуючись у систему глобального економічного імперіалізму, національні корпораторські режими зраджують національні інтереси. Характерно, що в країнах перехідного періоду експансія глобального корпоративно-державного імперіалізму тісно пов'язана з державною корупцією та

злочинним світом. Утрачено безпеку розвитку на національному рівні. У таких умовах світове суспільство, особливо національні демократії, вимагають від науки нових теоретичних концепцій, глобальних узагальнень та чіткого окреслення перспектив глобального розвитку.

САМОСТІЙНА ГАЛУЗЬ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Чи справді в поняттях глобалістика і глобалізація є щось нове? Відповімо однозначно: так. Виокремимо складники цих категорій.

— сучасність унаочнює закономірність світових процесів, які мають системний характер;

— реальною є інтеграція економік країн на регіональному чи глобальному рівні внаслідок дій міждержавних угод і транснаціональних компаній;

— глобальні проблеми у сферах забезпечення продовольством, енергетики, демографії, екології, поширення ядерної та звичайної зброї, нерівномірність економічного розвитку регіонів планети тощо можна розв'язати, лише об'єднавши зусилля міжнародної спільноти;

— стрімкий розвиток міжнародної торгівлі, що поєднує економіки країн, які раніше ніколи не торгували між собою;

— посилення процесів міжнародного поділу праці при одночасному поширенні інтенсивних технологій у процесі об'єднання окремих частин народногосподарських комплексів різних країн, задіяних у створенні кінцевого продукту;

— формування міжнародної транспортної мережі на світовому океані та материках, відкриття транспортних коридорів для переміщення товарів і вантажів, що особливо важливо для України, яка розташована на перетині транспортних шляхів Західна Європа—Схід—Північна Європа—Південь;

— розвиток мережі кабельного та супутникового зв'язку, що формує міжнародний

інформаційний простір не лише у сфері швидкого обміну інформацією, а й об'єднує через систему телебачення культури різних народів, що поглиблює різні світоглядні за-сади і менталітети;

— світова банківська мережа, швидкі фінансові розрахунки між країнами, фірмами прискорюють обіг капіталу, створюючи нові можливості його нарощування;

— підтримка міжнародними установами, включаючи ООН, принципів, правил і форм створення міжнародного ринку праці при гарантуванні прав людини на працю зумовлена посиленням міграції населення бідних країн до країн «золотого мільярда»;

— зміна ролі держави як формоутворювального чинника розвитку національних економік;

— установлення єдиних стандартів на сировину, продовольчу продукцію, бухгалтерський облік, інтелектуальну власність тощо [13].

Усе це, а також накопичені різнопланові знання дають нам підстави стверджувати, що глобалістика є самостійною галуззю наукового знання [14].

Погоджуючись із М.А. Чешковим щодо необхідності й можливості визнання глобалістики як особливої галузі наукового і передусім соціально-гуманітарного знання, ми ставимо питання про необхідність і можливість визнання глобалістики як науки.

Глобалістика нині фокусує низку тенденцій.

1. Вона виникає внаслідок диференціації постійного і нескінченного наукового знання.
2. Інтегрує широке коло знань зі сфер демографії, екології, етногенезу, культури, економіки, соціології, продовольчої і водної безпеки, глобалізованої системи торгівлі, комунікації, фінансів, освіти тощо, тобто всі складники розумового розвитку людини.

3. Її фактично визнала світова спільнота, про що свідчать щорічні Доповіді ООН стосовно розвитку людини, у яких на підставі аналізу статистичних даних і численних публікацій обговорюють ситуації і проблеми життя людини на регіональному і планетарному рівнях глобалізованого світу.

4. Українські вчені сформулювали низку законів глобалістики як обов'язкових атрибутів науки, зокрема закон глобалізації, закон напруги і конфліктів розвитку; розкрили значення поняття економічної системи глобалізму й силової економічної глобалізації при одночасному обґрунтуванні нової теорії міжнародної торгівлі — теорії глобалізаційного впливу [13, 15].

5. Розвиток процесів глобалізації викликав появу спеціальних підручників із цієї дисципліни [16–19].

6. Міжнародна асоціація політичних наук (МАПН) уже виділила глобалістику як окрему наукову галузь, об'єктом вивчення якої є глобалізм і глобалізація, а предметом — пошук і розкриття закономірностей та законів глобалізації розвитку.

7. Опубліковано енциклопедію з глобалістики [20], Міжнародний міждисциплінарний енциклопедичний словник [21], термінологічний словник [22].

8. Сформовано потужну школу українських глобалістів, які працюють в КНУ ім. Тараса Шевченка, ІСЕМВ, КНЕУ, ДНУ, ДОНУ, ННЦ «Інститут аграрної економіки», ЛНУ ім. Івана Франка і мають у своєму доробку унікальні дослідження, що розкриті в численних монографіях [23–38].

Отже, глобалістика — це «наука про методологію досліджень системи глобалізму і процесів глобалізації, що розкриває їхній зміст, тенденції розвитку та наслідки, глобальні, регіональні стратегії, формулює методи світового стратегічного планування і

прогнозування», вивчає світосистемні відносини та їх глобальне регулювання; *глобальні трансформації* в різних галузях життєдіяльності світової спільноти; *глобальні проблеми* існування земної цивілізації; основні напрями і рушійні сили безпечного розвитку людства [16].

Отже, дедалі більшого значення набуває систематизоване вивчення процесів глобалізації з акцентуванням уваги на людину, її фізичні та інтелектуальні потреби як центру світобудови. Значущість такого системного вивчення для долі окремої країни детально висвітлено в монографії «Глобалізація і національна стратегія України» [23], де окреслено шляхи подальшого розвитку України, рух якими забезпечить нас від потрапляння на узбіччя глобалізованого світу.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІСТИКИ

Основа системного вивчення процесів глобалізації — широке коло методичних підходів відповідно до вивчення конкретної глобальної проблеми, як-от: демографічні тенденції, природні ресурси і довкілля, світова економіка, розвиток людини, новітні технології в різних галузях економіки, інформаційне середовище, взаємопроникнення культур, взаємини Північ-Південь тощо. Так, наприклад, для оцінювання демографічних змін застосовують метод екстраполяції наявних тенденцій із урахуванням поширення смертельних інфекційних захворювань та знань гігієни.

Розроблено широке коло методик оцінювання антропогенного впливу на довкілля і методи рекреації конкретних територій, які, наприклад, були запроваджені США в зоні Великих озер і Апалачів.

ООН щорічно публікує доповіді стосовно розвитку людини, де оцінює зміни окремих країн, регіонів і світу в цілому, застосовуючи розрахункові індекси:

— розвитку людського потенціалу — ІРЛП, що базується на оцінюванні тривалості життя людини; рівня освіченості в цілому і питомої ваги дорослого населення, яке вступило до навчальних закладів;

— ВВП на душу населення, який розраховують у вигляді показника паритету купівельної спроможності;

— злиденності населення для бідних країн — ІЗН-1, в основі якого показники ймовірності того, що тривалість життя після народження буде меншою ніж 40 років; рівень освіченості дорослого населення; питома вага населення, що не має доступу до джерел питної води; питома вага дітей зі зниженою для свого віку вагою тіла;

— злиденності населення для багатих країн — ІЗН-2, в основі якого показники ймовірності того, що тривалість життя після народження буде меншою ніж 60 років; питома вага неосвіченого дорослого населення; питома вага населення, що живе за межею бідності; рівень постійного безробіття;

— розвитку з урахуванням гендерного фактора — ІРГФ, який розраховують на підставі оцінювання очікуваної тривалості життя окремо жінок і чоловіків, рівнів освіченості жінок і чоловіків, питомої ваги жінок і чоловіків, що вступили до навчальних закладів, рівня прибутків жінок і чоловіків;

— розширення можливостей жінок — ІРМЖ як комплексного оцінювання питомої ваги жінок і чоловіків у законодавчих і адміністративних органах, у керівництві, на посадах спеціалістів і технічних працівників, рівнів прибутків жінок і чоловіків.

У цілому методологічна база оцінювання глобалізаційних процесів настільки велика, що для повного її викладення знадобилося б дві-три монографії.

* * *

Глобалізація — політична, економічна і соціальна система постмонополістичного капіталізму (імперіалізму). Вона неминуче

веде до суспільного соціально-економічного устрою, який є нічим іншим, як новим імперіалізмом. Отже, постмонополістичний капіталізм/глобалізм — це імперіалізм нової ери розвитку людства, що має особливі політичні та соціально-економічні якості.

Суверенні нації-держави, якщо вони хочуть вижити в умовах нового глобального імперіалізму, можуть висунути лише два контраргументи — величезну соціальну силу народного підприємництва у формі малого і середнього бізнесу та конструктивний регіоналізм у формі висококонкурентних регіональних виробничо-економічних структур і комплексів. Лише в такому разі сила внутрішньої соціальної інтеграції націй-держав буде більшою за силу зовнішніх агресивних факторів імперіалістичної глобалізації.

Якби керівництво України зважило на попередження, датоване 2001 р., що «глобальна економіка дестабілізується під ударами ажіотажної експансії спекулятивного глобального капіталу, що швидко захоплює пануючі позиції», яке ґрунтувалося на ретельному аналізі розвитку економіки світу і процесів глобалізації, то, переконані, можна було б створити буферну зону для національної банківської системи і спокійно, без втрати темпів економічного розвитку, пережити поточну світову економічно-фінансову кризу.

Сучасний стан розвитку глобалістичних досліджень свідчить про те, що глобалістика має риси, притаманні сучасній науці — інтеграцію накопичених знань, що дає підстави вважати її меганаукою. Про це свідчить і визнання її на міжнародному рівні, видання навчальних посібників, енциклопедій та словників, формулювання основних законів і закономірностей глобалізму та глобалізації, які активно застосовують країни у своїй внутрішній і зовнішній політиці. Маючи таку потужну базу унікальних досліджень і перспективи їх подальшого

поглиблення, цілком доцільно ставити питання про офіційне визнання глобалістики як науки з відповідним її включенням у перелік наукових спеціальностей ВАК України.

1. *Бжезинский З.* Великая шахматная доска. — М., 1998.
2. *Гелбрейт Дж. К.* Кінець ери імперіалізму. Виступ на сесії Дипломатичного клубу Женеви. — Женева, 1983.
3. Глобалізація: взгляд с периферии. — К., 2002. — С. 31.
4. *Хохберг Ф.* Зворотний бік американського капіталізму. — К., 1999.
5. *Мартин Г., Шуманн К.* Западня глобалізації. — М., 2001.
6. *Петрас Дж.* Аромат імперіалізму // Економічний часопис. — 2002. — №3.
7. *Hardt M., Negri A.* Empire. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000. — 478 p.
8. *Сорос Дж.* Кризис глобального капитализма. — М., 1998.
9. *Бхагвати Дж.* В защиту глобализации; пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. — М.: Ладомир, 2005. — 448 с.
10. Большая советская энциклопедия. — 2-е изд. — М.: Госиздат. Большая Советская энциклопедия, 1957. — Т. 46. — 671 с.
11. *Маркс К., Энгельс Ф.* Манифест Коммунистической партии. — М.: Политиздат, 1971. — 64 с.
12. *Ленин В.И.* Тези до II конгресу Комунистичного Інтернаціоналу // Повне збір. творів. — К.: Політвидав України, 1974. — Т. 41. — С. 151–201.
13. *Білорус О.Г., Власов В.І.* Глобальні трансформації торгівлі: монографія / О.Г. Білорус, В.І. Власов. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 228 с.
14. *Чешков М.А.* Глобалістика как отрасль научного знания // Материалы постоянно действующего междисциплинарного семинара Клуба ученых «Глобальный мир». — М.: Новый век, 2001. — С. 5–20.
15. *Білорус О.Г.* Экономическая система глобализма. — К.: ИМЕМО, КНЕУ, НАНУ, 2003. — 380 с.
16. *Бочан І.О., Михасюк І.Р.* Глобальна економіка: Підручник. — К.: Знання, 2007. — 403 с.
17. *Лук'яненко Д.Г.* Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. пос. — К.: КНЕУ, 2005.
18. *Михасюк І.Р., Мальський М.З.* Основи глобальних економічних відносин: Навч. посіб. — Л.: Українські технології, WSIZ w Rzeszowie, 2003.
19. *Шепелев М.А.* Глобалістика: Учеб. пособ. — Днепропетровск, ДНУ, 2001. — 144 с.

20. Глобалистика: Енциклопедія / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков / Центр научных и прикладных программ «Диалог». — М.: Радуга, 2003. — 780 с.
21. Глобалистика: международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков. — М.-СПб.-Нью-Йорк: ИЦ «Еліма», ИД «Питер». — 2006. — 1160 с.
21. *Тринько Р.І, Тринько О.Р.* Термінологічний словник ринкової економіки: глобалізація, маркетинг. — Л.: Українські технології, 2006. — 282 с.
22. *Білорус О.Г.* Глобалізація і національна стратегія України: Монографія. — К.: ВО «Батьківщина», 2001. — 300 с.
23. *Білорус О.Г.* та ін. Глобальний конкурентний простір: Монографія / Кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2007/2008. — 680 с.
24. *Білорус О.Г.* та ін. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / Кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2001/2002. — 733 с.
25. *Білорус О.Г., Мацейко Ю.М.* Глобальна перспектива і сталий розвиток: Монографія. — К.: МАУП, 2005/2006. — 492 с.
26. *Білорус О.Г.* та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку: Монографія. — К., 1998/2000. — 416 с.
27. *Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І.* Глобалізація і продовольство: Монографія. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 632 с.
28. *Білорус О.Г., Лук'яненко Д.Г.* та ін. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. Д.Г. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.
29. *Білорус О.Г., Зубець М.В., Саблук П.Т., Власов В.І.* Глобальна продовольча безпека: Монографія. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. — 486 с.
30. *Білорус О.Г., Мацейко Ю.М., Вітер І.І.* Глобальні стратегії Євросоюзу: Монографія / Кер. авт. колективу і наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: КНЕУ, 2009.
31. *Власов В.І.* Глобальна продовольча проблема: Монографія / Наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: ІАЕ, 2001. — 506 с.
32. *Зернецька О.В.* Глобальний розвиток систем мовної комунікації і міжнародні відносини: Монографія / Наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: Освіта, 1999. — 351 с.
33. *Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М.* та ін. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: Монографія / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова — К.: КНЕУ, 2007. — 544 с.
34. *Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М.* та ін. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: у 2 т. — Т.І / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — 816 с.
35. *Лук'яненко Д.Г.* Глобальна економічна інтеграція: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 242 с.
36. *Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М.* Глобалізація економіки XXI століття: людський вимір: Монографія: — К.: КНЕУ, 2008. — 424 с.
37. *Поручник А.М.* Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.
38. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года. Материалы Национального исследовательского совета США. — Екатеринбург: У — Фактория, 2002. — 120 с.

О. Білорус, В. Власов

ГЛОБАЛІСТИКА — НОВА СИНТЕТИЧНА НАУКА

Резюме

У статті розглянуто проблеми формування глобалістики як нової синтетичної науки в контексті детального аналізу глобалізму — силового нав'язування світу глобалізації, процеси якої відбуваються в політичній, економічній, соціальній, цивілізаційній, інформаційній, фінансовій, культурній та інших сферах життя людства на сучасному етапі. На думку авторів, суверенні нації-держави, щоб вижити в умовах нового глобального імперіалізму, мають нарощувати малий і середній бізнес, посилювати конструктивний регіоналізм у формі висококонкурентних регіональних виробничо-економічних структур і комплексів.

Ключові слова: постіндустріалізм, глобіймперіалізм, експансія глобального капіталу.

O. Bilorus, V. Vlasov

GLOBAL STUDIES — NEW SYNTHETIC SCIENCE

Summary

The article reviews the problems of global studies formation as new synthetic science in the context of the detailed review of the global studies — forced press of global studies on the world, processes that occur in political, economical, social, civilization, informational, financial, cultural and other spheres of life at present stage. Authors believe that in order to survive under conditions of new global imperialism, sovereign nations-states should grow on small and medium-sized businesses, strengthen the constructive regionalism in the form of competitive regional production and business structures and complexes.

Keywords: post-industrialism, global imperialism, expansion of global capital.